

Eri aikojen työtavoistako sosiaalityön ideat voidaan johtaa?

Toikko, Timo: Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Jyväskylä: Vastapaino. 2005, 247 s.

Timo Toikko on ryhtynyt varsin haasteelliseen tehtävään pyrkiessään laatimaan johdatuksen koko suomalaisen sosiaalityön historiaan. Hän tavoittelee sosiaalityön historian tulkintaa sosiaalityön ideoiden avulla. Toikon kunnianhimoisena tavoitteena on löytää sosiaalityön ajattomia, universaaleja piirteitä. Historian tulkinnan kannalta kirja sitoutuu ns. idealistisen historian tulkinnan perinteeseen, vastakohtana ns. materialistinen historian tulkinta. Kirjassa sosiaalityön kehityksen ajatellaan kulkevan pikemminkin ideoiden (ajattelun) kuin materian (talouden) tuloksena.

Toikko tavoittelee kirjassaan sosiaalityön toimintaan liittyvää kulloistakin ajattelua, ideaa. Tekijä ilmoittaa tarkastelevansa ”sitä, minkä ajatuksen turvin ja millaisten yhteiskunnallisten olosuhteiden vallitessa varhaiset sosiaalityöntekijät tekivät omaa työtään. Millaiset ongelmat synnyttivät kysynnän juuri tietynlaiselle sosiaalityölle?” Tarkasti ottaen ei siis haeta pelkästään sosiaalityöstä vallinnutta kulloistakin ajattelua, vaan pyritään asettamaan sosiaalityö

eri aikojen kulloiseenkin kontekstiin, tilanteeseen. Tämä kontekstoiminen onkin tekstissä tärkeää, joskin se on aika suurpiirteisesti toteutettu ajattelun kyseessä olevaa suhteellisen pitkää historian vaihetta, 1800-luvun loppupuolta ja 1900-luvun alkupuolta.

Miten Toikko sosiaalityön ideoita kultakin ajalta tavoittelee? Hän ajattelee, että kuvaamalla eri aikojen sosiaalityön työtapoja, hän kykenee johtamaan sosiaalityön taustalla olevat ideat. Analyysinsä keskeisenä välineenä kirjoittaja pyrkii jäsentämään sosiaalityön sisältöä dikotomialla ”materiaalinen vs. ei-materiaalinen”. Jo näin alussa voi kysyä kriittisesti, jäsenyykö sosiaalityö tuolla jaotellulla kovin onnistuneesti? Itse asiassa analyysin edetessä jäsentely näyttää oman vajavaisuutensa. Ei-materialistinen sosiaalityö on jo käsitteenä perin vajavainen ja implikoisi sitä, että materiaallinen sosiaalityö olisi varsin keskeistä ja sitten olisi sellaista sosiaalityötä, joka ei ole materiaalista auttamista. Itse asiassa ns. varsinaisesta sosiaalityöstä tulee kaatoluokka. Tässä analyysivälineensä valinnassa katson siis Toikon epäonnistuneen.

Tarkasti ottaen Toikko ei tarkastele sosiaalityön historiaa varsinaisesti historian tutkimuksen metodein, muun muassa lähdekriittisesti, vaan sekundaarilähteisiin nojaten, eli hän

käyttää jo tehtyä tulkintaa sosiaalityöstä. Toikko ei tosin itsekään väitä tekevänsä varsinaista sosiaalityön historian tutkimusta, vaikka nimessä komeileekin mahtipontisesti ”johdatus sosiaalityön historiaan”. Hiukan vaatimattomampi alaotsikko olisi ollut paikallaan ajatellen edellä mainitua. Mielestäni kirjassa tavoitellaan pikemminkin sosiaalityö tai sosiaalinen työ -nimisten ilmiöiden selittämisen perustaa, tulkintaa eli niitä tekijöitä, joista käsin sosiaalityö olisi ymmärrettävissä entistä paremmin.

Toikko kuvaa kirjassaan viittä 1800-luvun loppupuolen ja neljää 1900-luvun alkupuolen työtappaa sosiaalityön ideoiden ilmentyminä. 1800-luvun lopun työtappoina hän esittää vaivashoidon, kansalaisliikkeet, kristillisen palvelun, yhteisöllisen työtavan (lähinnä setlementtityön) sekä kasvatuksen. 1900-luvun alun työtappoina nostetaan esiin köyhäinhoito, avohuolto, (vapaaehtoinen) päihdehoito ja perhetyö ml. ylipäänsä systeeminen työote. Näistä yhdeksästä sosiaalityön työtavasta siis jäljitetään sosiaalityön ideoita. Onko menettely tarkoituksenmukainen? Onko sosiaalityön perimmäiset ideat löydettävissä eri aikojen tavoissa tehdä sosiaalityötä? Toikko itsekkin nostaa tutkielmansa alussa esiin sen, että olosuhteilla on merkittävä osuus sosiaalityön työtappoihin. Voi kysyä kriittisesti, onko näin mahdollista löytää sosiaalityön ideaa tai ideoita? Redusoituvatko sosiaalityön ideat kulloisiinkin sosiaalityön työtappoihin? Tai toisin päin, ovatko sosiaalityön universaalit ideat johdettavissa kulloisistakin tavoista tehdä sosiaalityötä? Kysymys on teoreettisesti kiinnostava. Mikä on relevantti tapa

ymmärtää ns. ideoiden kehitystä?

Toikko näkee 1800-luvun lopun vaivashoidossa (s. 37-58) kunnallisen sosiaalityön juuren, jossa sosiaalityön idea perustui ongelmien hallintaan. Menetelmänä oli kaavamainen sosiaalityö eli materiaallinen auttaminen. Keskeistä tällaisessa työssä on ongelmien luokittelu ja niitä koskevat toimenpiteet. Toikko päättelee, että tavoitteena ei ollut niinkään köyhysongelman ratkaisu kuin sen hallinta. Myöhemmin tarkastellessaan 1900-luvun alun köyhäinhoitoa kirjoittaja toteaa sen rakentuvan pitkälti vaivashoidon perustalle.

Köyhäinhoitoa (s. 137-154) Toikko luonnehtii materiaaliseksi ja ei-materiaaliseksi työksi, koska muun muassa eri ryhmille, köyhille, vammaisille, vanhuksille, irtolaisille, lapsille ja päihdeongelmallisille, luotiin omia lakeja. Näin köyhäinhoidosta tuli Toikon mukaan uusi tapa toimia: ensiksi ohjataan ja neuvotaan, sitten valvotaan ja lopuksi sijoitetaan laitoshoidon. Kyseessä on siis huoltotoimenpiteiden portaittainen tapa toimia, joka sittemmin kehittyi palveluihin ohjaamiseksi. Kuljettiin kohti tuen merkitystä korostavaa ja sosiaalipalvelujen muodossa tapahtuvaa sosiaalityötä.

Voi kysyä, onko Toikon osoittamat sosiaalityön tavat toimia erilaisia sosiaalityön ideoita? Vai onko kyseessä yhtäältä materiaalisen työn perustan oikeudellistuminen ”vaivashoido – köyhäinhoito – sosiaaliturva (toimeentulotuki)” ja toisaalta kansalaisten kohtelun inhimillistymisen ja demokratioituminen ”kontrolli – tuki – palvelu”? Tavoittelen siis kysymystä, voivatko eri aikojen erilaiset työtavat

olla erilaisia sosiaalityön ideoita, vai onko ”olemassa” jotkut perusideat, jotka kehittyvät ajassa työmuotoina inhimillisemmiksi ja sosiaalisemmiksi? Tällöin työmuodoista sinänsä ei voisi suoraan johtaa sosiaalityön ideaa, vaan päinvastoin työmuoto edustaa kunakin aikaan jotakin hyvin yleistä sosiaalityön perusideaa, joka kehittyy, oikeudellistuu, demokratisoituu ja humanisoituu. Toikko tarkastelee itsekkin kirjansa lopussa kolmea sosiaalityön peruslinjaa, joista yksi on ns. (juridis)hallinnollinen sosiaalityön perinne – sanoisinpa jopa idea.

Toisena 1800-luvun lopun sosiaalityön ideana Toikko esittelee kansalaisliikkeitä. Näihin perustuvan sosiaalityön idean hän päättelee rakentuvan yhtäältä sosiaalireformeja tavoittelevasta kansalaistoiminnasta ja toisaalta aatteellisesti motivoidusta aktiivisesta kansalaisuudesta. Kolmantena 1800-luvun lopun sosiaalityön ideana Toikko esittelee kristillisen palvelun. Tähän perustuvan sosiaalityön idean hän näkee rakentuvan yhtäältä kansalaisliikkeisiin verrattavasta moraalisisällisestä liikkeestä ja toisaalta ihmisen sisäistä uudistumista ja mielen muutosta painottavasta kristillisestä palvelusta. Neljäntenä 1800-luvun loppupuolen sosiaalityön ideana Toikko esittelee yhteisöt, lähinnä teollistumiseen ja kaupungistumiseen liittyvien haittojen poistamiseen pyrkivän settlementiliikkeen. Tämän työmuodon ei-materiaalista luonnetta korostetaan. Sosiaalityön ideana on tavallaan yhtäältä tässäkin liikkeen ja toisaalta yhteiskunnallisen koheesion ja ihmisten tasavertaisen kohtaamisen avulla aikaansaada

yhteiskunnallisia uudistuksia ja parannuksia. Viidentenä 1800-luvun lopun sosiaalityön ideana esitellään kasvatusta. Sen sosiaalityön ideana on yhtäältä usko ihmisen kehityskykyyn ja kasvuun sekä toisaalta kasvattajan systemaattinen työskentelytapa.

1900-luvun alkupuolen sosiaalityön ideana Toikka esittää köyhäinhoidon jälkeen avoimuuden syventämisen, so. henkilökohtaiseen huoltoon perustuvan sosiaalityön idean. Sitä on kutsuttu sittemmin sosiaaliterapiaksi, psykososiaaliseksi työksi tms. Kirjoittaja korostaa, että kyseessä on selkeästi ei-materiaalinen työ, sosiaalityön työprosessi: tutkimus, diagnoosi ja hoito. Tämä on Tarvaisen Suomeen markkinoima ja Piiraisen kritisoi psykodynaamiikkaa korostava, case work traditioon perustuva sosiaalityön idea. Kolmantena 1900-luvun sosiaalityön ideana Toikko esittelee ”vapaaehtoisen” päihdehuollon eli sosiaaliterapiaan perustuvan sosiaalityön idean. A-klinikoiden synty on osoitus tästä myös funktionaaliseksi sosiaalityöksi kutsutusta työmuodosta ja hoidollisesta työstä sosiaalityön ideana. Neljäntenä 1900-luvun alun sosiaalityön ideana Toikko tarkastelee systeemistä otetta, jossa on sosiaaliteoriaan perustuvan sosiaalityön idea. Erityisesti perhetyö on tästä hyvä esimerkki. Ajatuksen mukaan sosiaalisen systeemin rakenne vaikuttaa olennaisesti toimintaan. Sosiaalisen vuorovaikutuksen tuloksena on sosiaalisesti rakentunut minuus.

Olen edellä hyvin lyhyesti esittänyt lähinnä Toikon päätelmät. Voi siis kysyä, onko kirjasta löydettävissä sosiaalityön ideat? Oma kritiikkini kohdistuu siihen, että Toikon tar-

kastelu hajoaa erillisten sosiaalityön työtavoiksi nimitettyjen vaiheiden tarkasteluun. Kulloisestakin työmuodosta pyritään johtamaan sosiaalityön idea. Miksi tekijä ei etsi suuria linjoja? Miksi tarkastelussa toimintatapaa kutsutaan ideaksi? Missä ovat ne universaaliset, ”ajattomat” ideat, joita Toikko alussa väittää etsivänsä? Itse asiassa kirjan lopussa sosiaalityön perinteitä jäsenettäessä saatetaan osua sosiaalityön ideoihin paremmin kuin esiteltäessä kulloisiakin työtapoja sosiaalityön ideoina. Kun Toikko koostaa kuvion (s. 223) sosiaalityön kolmesta perinteestä, hän mielestäni esittelee samalla todellisia sosiaalityön ideoita. (Juridis)hallinnollisten toimenpiteiden, yhteisöllisen muutostyön ja henkilökohtaisen vuorovaikutuksen perinteet nivovat yhteen jotain sellaista, jossa alkaa olla kyse ideoista. Ne vain eri aikoina ja eri paikoissa reaalistuvat eri tavoin sekä kehittyvät ja painottuvat eri tavoin, mutta jotain olennaista perusideaa on olemassa. Se tosin ei ole kovin hyvin jäsenettävässä materiaallinen – ei-materiaallinen tarkastelulla.

Kritiikistäni huolimatta pidän Toikon kirjaa tärkeänä tuotoksena, jossa on oppikirjan aineksia. Siinä on koottu mukavasti yhteen eri tutkimusten tuloksia eri aikojen kuvasta tehdä sosiaalista ja sosiaalityötä. Kirjan nimeksi sopisi nykyistä paremmin, ainakin alaotsikoksi: Johdatus sosiaalityön perinteisiin. Ovathan tarkastelluista luvuista (juridis)hallinnollisten toimenpiteiden perinteitä vaivais- ja köyhäinhoito, yhteisöllisen muutostyön perinteitä kansalaisliikkeet ja settlementiliike (osin sosiaaliteoria) sekä lopuksi henkilökohtaisen vuo-

rovaikutuksen perinteitä kristillinen palvelu, kasvatusta, henkilökohtainen huolto, päihdeterapia ja osin myös systeeminen ote.

Pauli Niemelä